

EGY NEMZETKÖZI ÖSSZEHAISONLÍTÓ VIZSGÁLAT TANULSÁGAI

KISS JÁNOS

Abstract. The findings of an international comparative examination. This study is based on the findings of a research project, which supports an international cooperation. The research group consisted of three countries (Hungary, Romania and Ukraine), students and teachers of four institutions of higher education. We examined mainly the socio-economic status of students, their motivation concerning studying and their work-value preferences. We used a standard test (the Super work-value preference questionnaire) and the adapted version of another questionnaire, which had been worked out previously for the university to select talented students („DETEP” motivation questionnaire for selection) as research methods. The number of elements in the sample made it possible to get relevant findings. We counted and made statistics and did rank positioning and factor analysis. We found relevant differences among the groups, we could compare our findings with the findings of other former researches.

Keywords: international research project, work-value preferences, socio-economic status, factor analysis

DOI: 10.19055/ams.2013.4/10/2

A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI

A jelen kötetben megjelenő tanulmányok egy TÁMOP-4. 2. 2. B jelzésű, elsősorban hallgatói kutatói műhelyek nemzetközi együttműködését támogatását célzó pályázat központi elemeként megvalósult vizsgálat eredményeinek mentén jöttek létre. Tulajdonképpen két olyan régi vizsgálat ötvözése révén valósult meg a kutatás, melyekre a kilencvenes években került sor, és e kutatások egyik szereplője, vezetője voltam.

A politikai rendszerváltással gyakorlatilag egyszerre, annak természetes hozadékeként, több jelentős változás történt a magyar felsőoktatásban, a szempontunkból két fontos területen is. Egyrészt létrejöttek, létrejöhetnek új intézmények olyan számban, amelyre már régen volt példa. (Rechnitzer 2009.) Ugyancsak erre az időszakra tehető, hogy olyan új szakmák oktatása került fel a felsőoktatás képzési palettájára, melyeket a pártállamból a demokrati-

kus többpártrendszerre és a teljes foglalkoztatottság illúzióját adó szocialista tervgazdaságból a szinte minden téren a versenyt preferáló piacgazdaságba való áttérés tett tulajdonképpen szükségsszerűvé. A szociális segítő szakmák esetében ez gyakorlatilag a szakma hazai megalapításában és képzésében mérföldkövet jelentő Soproni Konferenciával egyidőben történt. (Budai 2010.) Változó értékrend, ismeretlen professziók. Talán kimondható, hogy jogos volt az igény annak tisztázására, hogy kiket képzünk, mire képzünk? Ide csatlakozik az erre tett első empirikus kísérlet, mely ugyan a konkrét mintát tekintve nóvumnak számított, (Kiss 1995.) de a módszert és az alapsokaságot tekintve jól illeszkedett a magyar felsőoktatásban tanuló hallgatók értékstruktúráját kutató vizsgálsorozatba, melyek az 1970 –es évek végén kezdődtek (Szilágyi 1985., Benson 1985.), folytatódtak a 80 – as években (Csepei- Somlai 1980. Szilágyi 1987.) és tart napjainkig (Bauer 2002., Nagy 2008.)

A másik vonulat a debreceni professzió kutatások, melyek Fónai Mihály nevéhez fűződnek (Fónai 2010.) és több ponton is érintkezik az előzőekben emlegetett vizsgálsorozattal (Kiss -Fónai -Fábián 2001.) Sőt, ebbe a vizsgálsorozatba nagyon hamar becsatlakoztak a Debreceni Egyetemnek a hazai viszonylatban is úttörőnek számító tehetségazonosítással foglalkozó kutatások (Balogh 2009.) alapján kialakított szempontok és módszerek. (Márton –Mező et al. 2006.)

A témában folytatott utolsó saját vizsgálat eredményeink 2007.-ből valók, az azóta eltelt időszakban a világgazdaságban, a magyar társadalomban és belpolitikában történt változások ismét kíváncsivá tettek a korábban vizsgált kérdések iránt.. A kutatásorozat folytatásának jó keretet adott a TÁMOP 4.2.2-B pályázat, amit a hallgatói kutatóműhelyek támogatására írtak ki. A programon belül nemzetközi együttműködésen alapuló kutatásra és projekt eredményeinek disszeminálására adtuk be pályázatunkat. A projekt támogatást kapott és hozzáálltunk a szervezéséhez. Eleinte egy határon túli intézménnyel közös vizsgálatban gondolkodtunk és hamarosan fel is vettük a kapcsolatot a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem magyar nyelvű képzésében oktató kollégákkal, Fábián Andreával és Dégi Csabával. A mi tervünk két témát ölelt fel, az egyik a fentebb ismertetett értékpreferencia vizsgálat, a másik egy egészségmagatartással kapcsolatos kutatás volt. Mindkét témát összehasonlító jelleggel terveztük, azonos vizsgálati módszereket alkalmazva mindegyik mintán. A kötet tanulmányai felölelik a mindkét témában végzett vizsgálatok eredményeit.

A szerencse is közrejátszott abban, hogy a saját témánkban, a tervezett együttműködések sora bővült, ugyanis sikerült két kárpátaljai intézményt is bevonni a közös munkába Báthori-Tárczy Zita és Hires–László Kornélia révén, így a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola és az ungvári Nemzeti Egyetem partnerré vált.

A hazai kutatócsoportot Orosz Hajnalka és Szabó Hajnalka III. éves ápoló szakos hallgatók, valamint jómagam alkottuk.

FONTOSABB KUTATÁSI CÉLOK ÉS KÉRDÉSEK

A kutatásnak két „csapásiránya” is volt. Egyfelől, ahogyan a bevezetőben is írtuk, eltelt öt év az utolsó vizsgálatok óta, és ennyi idő elegendő ahhoz, hogy változás következzen be az értékstruktúrárt illetően, illetve állandóságról beszélhessünk, ha nincs elmoz-

dulás. A másik csábító lehetőség volt az, hogy többszörös összehasonlításokat tegyünk a minta egyes csoportjain nyert adatok kapcsán. Az adatbázis létrehozása után, ennek megfelelően a következő módon osztottuk el az adatbázisokat és disszeminációs feladatokat:

- A teljes mintára vonatkozó adatok és azok elemzése: Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar, Nyíregyháza
- A magyarországi adatok összehasonlítása az ukrajnai (kárpataljai) és a romániai (erdélyi) adatokkal, azok elemzése: Debreceneni Egyetem EK, Nyíregyháza
- Romániai magyar és román adatok összehasonlítása és elemzése, Babeş-Bolyai Egyetem, Kolozsvár
- Ukrajnai, beregszászi és ungvári adatok összehasonlítása és elemzése: Nemzeti Egyetem Ungvár

Az egyes teamek szabadon döntöttek arról, hogy a rendelkezésre álló adatbázis alapján, milyen formában és tartalommal realizálják kutatási céljaikat. Ez, csakúgy mint a feladatmegosztás, nyomon követhető a kötetben.

A tanulmányban a következő célokat tűztük ki, illetve a következő kérdésekre vártunk választ:

1. Milyen fontosabb szocio -demográfiai jellemzői vannak a teljes mintának?
2. Milyen a teljes minta hallgatóinak a munkával kapcsolatos értékstruktúrája?
3. Van-e valamelyik csoportnak jellegzetes eltérése a teljes mintától?
4. Meghatározhatók-e faktorok, valamely értékkörök összekapcsolódása megállapítható-e?
5. A megállapított értékstruktúrák és faktorok hogyan alakulnak a korábbi vizsgálatok hasonló adataihoz képest?

A kutatás és az adatfeldolgozás a tervekhez képest késett, részben emiatt jelen tanulmányban csak egy általános képet vázolok, viszonylag egyszerű mutatók alapján értékelem az eredményeket. A létrehozott adatbázis sok adatot tartalmaz, ezek alapján még több tanulmány megírását tervezzük a későbbiekben

A VIZSGÁLAT SORÁN ALKALMAZOTT MÓDSZEREK ÉS MÉRŐESZKÖZÖK ÉS A MINTA

Az integrált Debreceni Egyetemen az akkori rektori vezetés egyik első intézkedéseként, a 2000/2001-es tanévben egy új tehetséggondozási program indítását kezdeményezte. A program újszerűségét a bekerülési eljárás mérési rendszere, valamint a program különböző támogatási formái, elsősorban a tutori rendszer jelentették (Balogh – Fónai, 2003). A bekerülés, szakkifejezéssel élve a „beválogatás” három lépcsős rendszerben történt, első körben a karok delegálták a tanulmányi eredményük alapján a nappali tagozatos másodéves hallgatók felső ötödét, akik a második fordulóban három

mérési eszközt alkalmazó kiválasztási eljáráson vettek részt. Az egyes karokon önállóan szervezett csoportos vizsgálat keretében a Super-féle munkaérték kérdőív, a Raven-teszt, és egy, a hallgatók szocio-demográfiai háttérét és szakmai motivációit vizsgáló kérdőív felvétele történt, majd a harmadik lépcsőben a karok személyes interjúk alapján döntöttek a kiválasztott hallgatók bekerüléséről. Ezekben a vizsgálatokban személyesen is közreműködtem és több publikációban is elemeztem az eredményeket. (Kiss 2008., Fónai -Kiss et. al. 2010.) A battéria megfelelően működött és kitűnő információs háttérrel szolgált a bevélogatáshoz. Így arra gondoltunk, hogy természetesen a megfelelő adaptálás után, a mi vizsgálatunk számára is alkalmas lesz.

Jelen vizsgálatunkban a kérdőív battériát ugyanazok az elemek alkották volna. A DETEP által eredetileg használt kérdőívet (Márton -Mező et. al 2006.) nem tudtuk közvetlenül az eredeti formában alkalmazni, mert voltak olyan elemek, melyek erősen különböztek a három országot (Magyarország, Ukrajna, Románia) tekintve, illetve nehezen lettek volna értelmezhetők egyes itemek. Ezért minden olyan ponton átdolgoztuk a kérdőívet, ami a kitöltés során értelmezési problémát jelenthetett volna. Mind Romániában, mind pedig Ukrajnában külön változat került alkalmazásra.

A teljes minta több almintából áll, ezek egy részét nem magyar nyelvű hallgatók alkották, így az adaptált kérdőíveket román és ukrán nyelvre is lefordítottuk.

A Super-féle munkaérték kérdőívről

A pszichológia egyik legintenzívebben fejlődő alkalmazott ága az utóbbi évtizedekben a munka és szervezetteléktan. A pályaválasztás és a munkaerő kiválasztás, alkalmasság kérdéseivel szervesen kapcsolódik a képzés, oktatás területéhez. A szakmai képzés fontos iránya a tudás és képességek fejlesztése mellett a speciális önismereti és pályaszocializációs fejlesztés. Különböző mértékben ugyan, de megjelenik a pedagógus-, orvos-, szociális munkás, és pszichológusképzésben egyaránt. A pályakezdés nehézségeivel való megküzdésben, a pályán maradásban nagy szerepe van a speciális készségeken, képességeken túl a munkával, munkavégzéssel, munkahellyel szembeni elvárásoknak, elképzeléseknek. D. E. Super a humanisztikus pszichológia talaján, Rogers személyiséggel kapcsolatos elméletének alkalmazásával komplex modellt (és ahhoz kapcsolódó mérőeszközt) dolgozott ki a szakmai személyiség alakulásáról (Super, 1957).

A Super-kérdőív egy-egy érték kategóriája 3-15 pontig adható értékeket vehet fel. A korábbi vizsgálatok alapján - melyeket saját eredményeink is alátámasztanak -, az átlagértékek minimum 7-8 és maximum 12-13 átlagértékeket vesznek fel. Így pl. Szilágyi Klára 1987-es vizsgálatában 7,4-12,4, saját 1999-es vizsgálatunkban 8,4-12,8 közötti értékeket vettek fel. (Szilágyi 1987., Kiss 1999.) Így a 15 érték csupán 5 pontnyi tartományban helyezkedik el, ennek következtében a különbségek gyakorlatilag statisztikailag nehezen értelmezhetők. Hangsúlyozott különbséget csupán a szélső értékek között találunk. A tendencia értelmezése, különösen a preferált és az elutasított értékkörök tekintetében viszont érdekes lehet (Fónai -Zolnai -Kiss 2005, Fónai -Kiss et al. 2010).

Magyarországon a professziók kutatásában a képzési rendszerek vizsgálatához kapcsolódóan több példája is van a módszer alkalmazásának. Csepeli György és Somlai Péter nyomán 1982-ben végeztek országos reprezentatív vizsgálatot (Szilágyi, 1987). Bár a módszer korrekt validitás vizsgálatát azóta sem végezték el magyarorszá-

gi mintán, de az értékpreferenciák alakulásáról fontos összehasonlító adatokat szerezhetünk. A kérdőív az 1990-es években elindult új humán szakmák, szociális munkás képzések vizsgálata során is hasznos módszernek bizonyult a szakmai professzionalizáció hazai és nemzetközi összehasonlító elemzése során (Kiss 1999, Kiss – Fónai – Fábíán, 2001, Fónai – Kiss – Fábíán, 1999). A pályaválasztás és kiválasztás során is pozitív véleménnyel voltak a kérdőívet alkalmazók. Személyes tapasztalatom megegyezik ezekkel a tapasztalatokkal. A vizsgálat során a Csepeli –Somlai -féle változatot használtuk. (Csepeli -Somlai 1980.) Utólag elmondható, hogy nem volt szerencsés választás, mert a humán értékek és a játékoság értékükre nem bizonyultak „működőképesnek”, gyakorlatilag minden csoportnál kivétel nélkül az elutasított értékkörök között voltak, az utolsó két helyen. A tanulmányunkban csak a teljes mintán nyert adatokat ismertetjük.

A szocio-demográfiai, motivációs kérdőív

Ahogy arra utaltam, e kérdések vizsgálatához a DETEP hallgatói beválogatások során alkalmazott kérdőívet vettük figyelembe, melyen a korábban már indokolt változtatásokat hajtottunk végre, a hatékonyabb adaptáció céljából. A kérdőív tartalmazott nyitott és zárt kérdéseket egyaránt. Összesen 53 ítemet tartottunk meg. A véleményre vonatkozó ítemek különböző osztású (4-10) skáláit megtartottuk az eredeti kérdőívből. Jelen tanulmányban nagyrészt csak az érdekesebb alapstatisztikai mutatókat prezentáljuk, a teljes mintára vonatkozóan.

A vizsgálati minta

A vizsgálati mintát a kutatási és pályázati projektbe bevont intézmények hallgatói adták. Az összesített elemszám kissé elmaradt a tervezettől (N=395 fő), de elemzésre alkalmas, bár nem reprezentatív. A gondot az okozta, hogy a vizsgálat alapvetően magyar nyelven történt és nem volt könnyű elérni nagy számú hallgatót. Ez különösen pl. az ungvári mintánál volt probléma. Ezért aztán lemondtunk arról, hogy karok szakok stb. alapján is strukturáljuk a mintát. Az egyes alminták elemszáma is alkalmas a statisztikai próbák elvégzésére. A mintában szerepelt hallgatók önkéntes jelentkezés után kerültek be és a kitöltés anonim módon történt. A szakok szerint nem strukturáltuk a mintát. A minta összetétele a következő volt:

1. A teljes minta: 395 fő Az alapsokaság nemek szerinti megoszlása nő=323 fő (81%) férfi=72 fő (19 %) Az egyes alminták belső arányai az elemző részben található. A képzés jellege szerint bölcsészettudományi szakok= 100 fő (kb.25%) egészség-tudományi szakok= 99 fő (kb.25%) társadalomtudományi szakok= 125 fő (kb.32%) természettudományos szakok= 51 fő (13 %) teológiai szakok= 20 fő (kb.5%)
2. Magyarországi almintá: 103 fő (Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar Nyíregyháza)
3. Romániai almintá: 157 fő (Babes-Bolyai Egyetem Kolozsvár) ebből
 - ebből magyar mintacsoport: 86 fő
 - ebből román mintacsoport: 71

4. Ukrajnai alminta: 135 fő, ebből
 - ebből ungvári mintacsoport: 51 fő (Ungvári Nemzeti Egyetem)
 - ebből beregszászi mintacsoport: 84 fő (II. Rákóczi Ferenc Főiskola)

Alkalmazott statisztikai eljárások

A számítógépes adatbevitel után az adatok SPSS Version 19. programmal kerültek feldolgozásra.

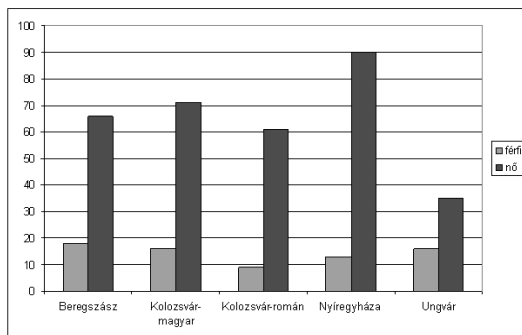
- A Super –féle teszt által nyert eredmények alapján meghatározásra kerültek a teljes minta értékkörei, azok pontátlaga és szórása. A fentiek alapján ranghely meghatározást végeztünk.
- Faktoranalízist végeztünk a teljes mintán nyert Super -vizsgálat adatain és az eredmény rotált faktorsúly mátrixok felhasználásával közöljük.
- Elkészítettük a teljes minta leíró statisztikáját, percentilis gyakorisági mutatókat határoztunk meg.
- Néhány keresztösszefüggés is meghatározásra és bemutatásra került.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Az eredmények bemutatását a teljes minta általunk fontosnak tartott szocio-demográfiai adatainak közlésével kezdjük:

Fontosabb szocio-demográfiai adatok a teljes mintán

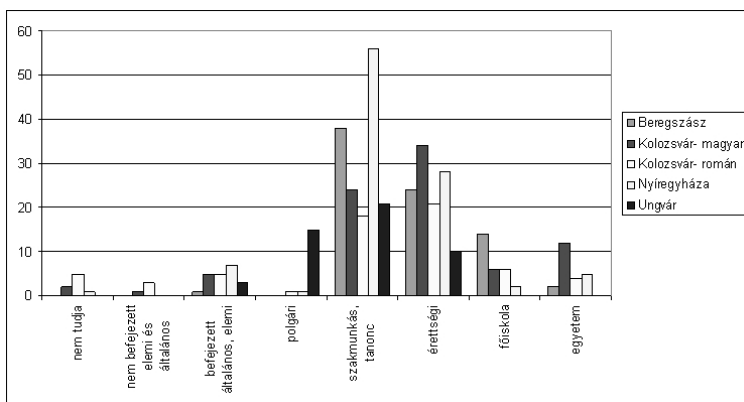
1. ábra Nemek aránya teljes mintában

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

Az értelmiségi pályák elnökesedésének tendenciája a mi mintánkon is megállapítható. (1. ábra) Ami érdekesnek tűnik, hogy az ukrajnai mintában egyértelműen magasabb a férfiak aránya, különösen az ungvári almintát tekintve. (2. ábra)

2. ábra Az apa legmagasabb iskolai végzettsége

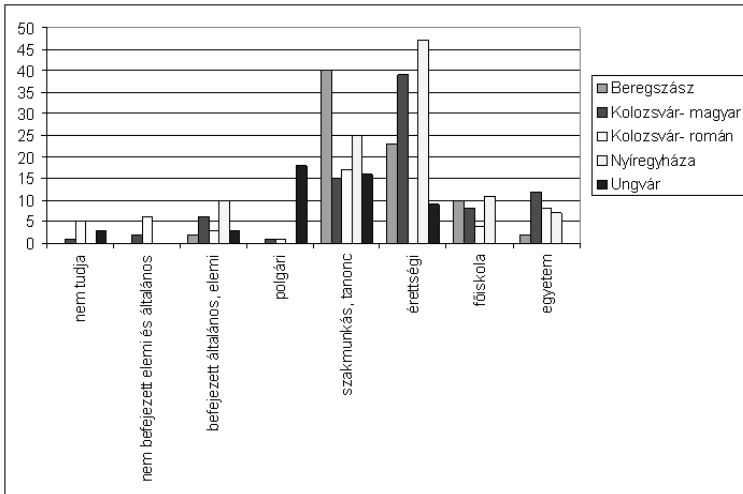

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

A legmagasabb a szakmunkás végzettségű apák aránya a nyíregyházi hallgatók esetében (57%). Nyilván részben ennek következtében, de talán egy sajátos trendnek megfelelően is, a felsőfokú végzettségű apák száma abszolút értékben is a legalacsonyabb ebben az almintában, (miközben az elemszáma a legmagasabb). Azt jelentené ez, hogy a nyíregyházi egészségügyi karon tanuló, zömmel egészségstudományi (egészségügyi) területen pályára készülő hallgatók bírnak viszonylag a legkevesebb családi háttérből származó társadalmi tőkével? (Bourdieu 1998.) Esetleg a napjainkban nagyon gyors elhelyezkedést jelentő és külföldi munkavégzés lehetőségét magába rejtő, ugyanakkor relatíve alacsony ponthatárok miatt könnyebb bekerülési lehetőséget adó egészségügyi pályák lesznek az elsőgenerációs értelmiségiek első számú kiemelkedési terei? Valóban, ezeken a szakokon van viszonylag kisebb jelentősége a családi háttér biztosította kulturális javaknak (pl. házi könyvtár), szemben a korábbi pedagógus pálya felé irányuló tendenciával, ahol sokkal nagyobb jelentőséggel bír.

Érdekesnek tűnik, hogy az édesanyák végzettségét tekintve, az ukrainai hallgatóknál a legmagasabb a szakmunkás végzettségű anyák aránya, a két csoportban együttesen majdnem az 50 %-ot is eléri (47,2 %) az almintában. (3. ábra) Külön érdekes, hogy az ungvári anyák között egyetlen felsőfokú végzettségű sem volt található. A nyíregyházi hallgatók esetében az érettséggel bíró anyák aránya a legmagasabb, majdnem a fele az almintában. Itt a felsőfokú végzettségűek aránya duplája az apák között tapasztalt aránynak. Egy kicsit talán távoli asszociációval gondolhatunk arra, hogy Magyarországon kevésbé érvényesül a férfiak magasabb társadalmi státuszát preferáló kapcsolati elvárás, mint Kárpátalján, ahol talán a hagyományokhoz jobban ragaszkodnak ebből a szempontból. Megemlíthető, hogy a három legalacsonyabb végzettséget jelző kategóriából mindkét szülőt tekintve a kolozsvári hallgatók esetében a legalacsonyabb.

3. ábra Az anya legmagasabb iskolai végzettsége

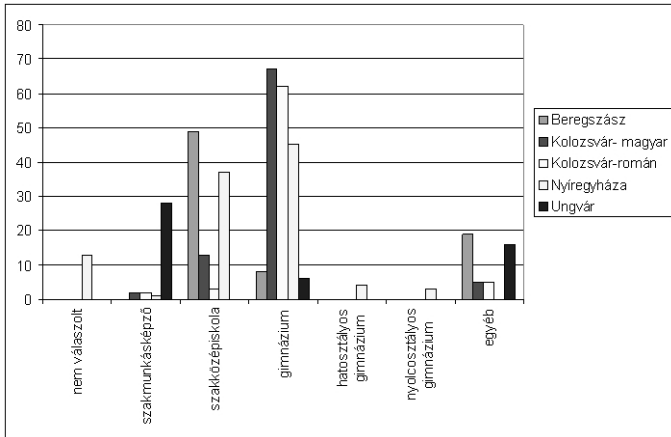

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

A legjellegzetesebb, hogy a kolozsvári hallgatók döntő többsége gimnáziumból került az egyetemre, a többi iskolatípus gyakorlatilag elhanyagolható. Ugyanakkor a nyíregyházi és a kárpátaljai hallgatók egy jelentős hányada szakközépiskolákból érkezik. Ezt a kulturális tőke kérdésével kapcsolnám össze, különösen, ami a magyar hallgatókat illeti. Az ungvári válaszadók, akik szakmunkásképzőt jelölték be, valószínűleg szintén a szakközépiskolára gondoltak. Ugyancsak az országok közötti különbségre utal, hogy az ukrainai alminta kb. egynegyede „egyéb” iskolatípust jelölt be, ami szintén erre utal, talán azt is jelzi, hogy a kérdőív általunk történt „adaptálása” tökéletesítésre szorul. Így például a hat, illetve nyolc osztályos gimnázium kizárólag a magyar almintában előforduló választípus volt, a másik két országbeli csoportoknál teljes egészében hiányzik, mivel ott nem létezik ez a két iskolatípus. (4. ábra)

A következő, 5. ábra jól kiegészíti, illetve hangsúlyozza az előzőekben fogalt tendenciákat és jelzi a nyelvvizsgának a kulturális és társadalmi tőkével való összefüggését. (Pusztai 2009.) Egészen meglepő volt a tény, hogy a kolozsvári hallgatók román csoportjának tagjai közül többnek van nyelvvizsgája, mint amennyinek nincs. Sőt a két kolozsvári csoport képezte romániai almintán is meghaladja az ötven százalékot ez az arány. Tekintve azonban a jellegzetes iskolatípust, ahonnan többségük érkezett, ez nem is olyan nagyon meglepő, az viszont annál inkább, hogy a magyar hallgatóknál jóval alacsonyabb ez az arány. Valamelyest ugyancsak ez magyarázza az ukrainai alminta hallgatóinak az alacsony nyelvvizsga birtoklási arányát is.

4. ábra A középiskola típusa

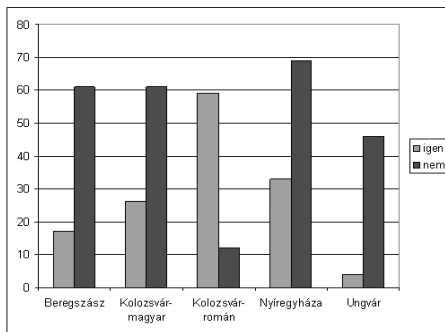

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

A munkaérték preferencia vizsgálat eredményei

Az eredmények közlését a teljes mintán megállapított értékkör rangsorokkal kezdjük, hogy a minta egészéről kapjunk képet, majd elemezzük az egyes alminták adatait. Először azt gondoltuk, hogy egyetlen táblázatba foglaljuk az összes ranghely adatot, de említésre érdemesnek gondoljuk az átlagértékek és a szórásértékek alakulását, amelyek közléséről ez esetben le kellett volna mondanunk. Az elemzésnél elsősorban a preferált és az elutasított értékkörökre fókuszálunk inkább és semlegesekre kevésbé térünk ki.

5. ábra Van-e nyelvvizsgálja

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

A beregszászi hallgatók nagyobb része nem töltötte ki a Super –kérdőívet, ezért az egyes mintacsoport értékelésnél nem térünk ki rá, elsősorban az alacsony elemszám miatt, ám azokat a teljes minta adataiba beleszámoltuk. A két romániai mintacsoportot egy táblázatban foglaltuk össze, az összehasonlíthatóság miatt. (1. táblázat)

1. táblázat Az értékkörök rangsora a teljes mintán

Ranghely	Értékkör	Átlag	Szórás
1.	Altruizmus	12,57	2,623
2.	Társas kapcsolatok	11,85	2,570
3.	Önérvényesítés	11,85	2,627
4.	Presztízs	11,73	2,654
5.	Változatosság	11,40	2,610
6.	Kreativitás	11,26	2,722
7.	Hierarchia	11,16	2,614
8.	Anyagiak	11,10	2,925
9.	Munkateljesítmény	11,10	2,660
10.	Függetlenség	10,96	2,454
11.	Szellemi ösztönzés	10,27	2,395
12.	Esztétikum	10,12	2,809
13.	Irányítás	9,45	2,944
14.	Humán értékek	9,03	2,693
15.	Játékosság	8,06	2,652

N= 334* (*Többen nem töltötték ki a batteria ezen részét)

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

A teljes mintán nyert adatok jól leképezik az egyetemisták jellegzetes preferált értékeit, már ami a munkatevékenységet illeti. Viszonylag markánsan megjelennek a pontszámok mentén is a fontosnak tartott értékek és aránylag egyértelmű az elutasított értékkörök besorolása is. A minta eléggé rétegzett (heterogén), a szórásértékek még sem túlságosan nagyok. Bár, ahogy látható, ennek egyéb magyarázata is lehetséges. A presztízs ezen a mintán a preferált értékekhez sorolható, ami talán jobban jellemző, mint korábban. (2. táblázat)

2. táblázat Az értékkörök rangsora a nyíregyházi mintán

Ranghely	Értékkör	Átlag	Szórás
1.	Altruizmus	13,3	1,685
2.	Társas kapcsolatok	12,33	1,901
3.	Önérvényesítés	12,24	1,85
4.	Presztízis	12,14	1,93
5.	Változatosság	11,96	1,914
6.	Anyagiak	11,65	2,535
7.	Munkateljesítmény	11,44	2,778
8.	Hierarchia	11,27	1,996
9.	Függetlenség	11,26	1,889
10.	Szellemi ösztönzés	10,67	2,002
11.	Kreativitás	10,64	2,473
12.	Irányítás	9,53	2,57
13.	Esztétikum	9,38	2,206
14.	Humán értékek	8,73	2,106
15.	Játékosság	7,25	2,531

N= 103; Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

A nyíregyházi hallgatók értékválasztásai gyakorlatilag leképezik a teljes mintán kapott eredményeket. Mind az elutasított, mind pedig a preferált értékköröket tekintve teljes az egyezés. Sőt az átlagértékek markánsabbak a döntés jellegét illetően, és igen alacsonyak a szórásértékek, s valószínűleg ez okozza, hogy tulajdonképpen a teljes mintán aránylag alacsony a szórásérték, annak ellenére, hogy több almintánál és mintacsoportnál elég magas volt a szórásérték, amint azt látni is fogjuk. (3. táblázat)

3. táblázat Az értékkörök rangsora az ungvári mintán

Ranghely	Értékkör	Átlag	Szórás
1.	Önérvényesítés	11,55	3,603
2.	Altruizmus	11,51	3,776
3.	Presztízs	11,23	3,555
4.	Társas kapcsolatok	10,98	3,505
5.	Anyagiak	10,74	3,493
6.	Változatosság	10,74	3,420
7.	Munkateljesítmény	10,72	3,307
8.	Hierarchia	10,72	3,634
9.	Kreativitás	10,66	3,632
10.	Függetlenség	10,26	3,398
11.	Esztétikum	9,62	3,649
12.	Szellemi ösztönzés	9,23	3,123
13.	Humán értékek	8,57	2,958
14.	Irányítás	8,26	3,459
15.	Játékosság	7,36	2,725

N= 51; Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

Az ungvári ranghelyek meghatározása kapcsán az volt az érdekes, hogy a preferált és az elutasított értékkörök tulajdonképpen teljesen követték a teljes mintán meghatározott ranghelyeket, két kisebb sajátossággal: Az önérvényesítés itt volt egyedül az első helyen, igaz nem túl magas átlaggal és nagyon kicsi különbséggel. Másrészt a szellemi ösztönzés itt már az elutasított értékkörök közé került, igaz, hogy a többi mintacsoport esetében is a semleges értékek alsó sávjában helyezkedett el, vagy már szintén az elutasítottak közé került. Itt a skálahasználat lepett meg, mert egyrészt ebben a csoportban voltak a legalacsonyabb értékek, másrészt itt volt a legkisebb különbség a legmagasabb (11,55) és a legalacsonyabb (7,36) átlag között. Ugyanez a két érték a nyíregyházi mintán 13, 30 és 7, 25 volt. Átlagosan két pont különbség. Továbbá rendre 3,0 fölötti, olykor 4,0 -hez egészen közeli volt a szórásérték. Azt véljük, hogy itt a jelentős különbség nem az értékkörök tekintetében mutatkozik, hanem a skálahasználatban. (4. táblázat)

4. táblázat Az értékkörök rangsora a kolozsvári magyar és román nyelvű mintán

Értékkör	Magyar			Román		
	Ranghely	Átlag	Szórás	Ranghely	Átlag	Szórás
Altruizmus	1.	12,82	2,337	2.	11,93	2,917
Önérvényesítés	2.	12,48	2,378	9.	10,85	2,665
Változatosság	3.	12,03	2,404	12.	10,4	2,832
Társas kapcsolatok	4.	11,92	2,479	4.	11,62	2,822
Kreativitás	5.	11,84	2,387	3.	11,84	2,641
Presztízis	6.	11,49	2,546	1.	11,95	2,99
Függetlenség	7.	11,19	2,202	11.	10,53	2,651
Hierarchia	8.	11,06	2,548	6.	11,26	2,819
Munkateljesítmény	9.	10,91	2,303	8.	10,97	2,527
Anyagiak	10.	10,61	2,727	7.	11,25	3,036
Esztétikum	11.	10,59	2,915	10.	10,84	2,677
Szellemi ösztönzés	12.	10,42	2,121	13.	10,33	2,544
Humán értékek	13.	9,49	3,202	14.	9,3	2,67
Játékosság	14.	9,06	2,437	15.	8,3	2,596
Irányítás	15.	8,70	2,755	5.	11,27	2,684

N= 86 (magyar) illetve N=71 (román)

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

Úgy tűnik, hogy érdemes volt közös táblázatba rendezni a két mintacsoport ranghelyeit, illetve az átlagértékeket és a szórásértékeket, hisz a különbség jobban érzékelhető. Az egyik lényeges különbség, hogy a magyar hallgatók preferenciáikhoz képest, a román hallgatók két olyan értéket is beemelték a preferáltak közé, ami a másik csoportban csaknem az elutasítottak körébe tartozik, ez a két értékkör a változatosság és az önérvényesítés voltak. Ugyanakkor a magyar mintacsoportban az irányítás értékköre a legutolsó helyre került az elutasítottak között is, addig a román egyetemisták ezt az 5. helyre tették, majdnem a preferáltak közé. A skálahasználatban is volt érzékelhető különbség, mert a magyar hallgatók jobban differenciáltak pontokban (több mint 4,0 a két szélsőérték között), addig a román hallgatók körében ez sokkal kisebb volt (valamivel 3,0 fölött). A szórásértékek is egyértelműen kisebbek voltak a magyar hallgatók esetében, bár nem mondhatjuk, hogy a különbség túlságosan nagy volna.

A faktoranalízis eredményei

A teljes mintán nyert adatokon végzett faktoranalízis eredményeit közöljük, az egyes alminták faktoranalízisét a kutatócsoport többi tagja elemzi tanulmányában. A rotált faktorsúly mátrix alapján 5 faktor volt elkülöníthető, a „könyökszabály” alapján csak három faktort tartottunk meg. A Kaiser- Meyer-Olkin kritérium értéke mind a három faktor esetében 0,819 értéket vett fel, azaz „nagyon jó” volt. Részben a könnyebb megértés kedvéért igyekeztünk megnevezni az elkülönített faktorokat és karikírozás végett ironikus megnevezéseket használtunk. (5-7. táblázatok)

5. táblázat 1. Rotált faktorsúly mátrix

„Rabszolga” faktor	
Értékkörök	Faktorsúly
Társas kapcsolatok	0.705
Altruizmus	0.671
Hierarchia	0.648
Munkateljesítmény	0.581

KMO kritérium: 0.819 = nagyon jó

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

Ebben a faktorban érdekes módon volt megállapítható a kapcsolat a társas környezethez való több dimenzióban is értelmezhető viszonyulás és a munkateljesítmény között. Mivel itt egyrészt az alárendelődés, másrészt a hierarchia is a másoknak való megfelelni vágyást implikálja, a munkateljesítménnyel való asszociáció révén némi joggal adhatjuk neki a szarkasztikus „Rabszolga” elnevezést. (5. táblázat)

6. táblázat 2. Rotált faktorsúly mátrix

„Főnök” faktor	
Értékkörök	Faktorsúly
Anyagiak	0,812
Presztízs	0,633
Irányítás	0,549

KMO kritérium: 0.819 = nagyon jó

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

Ennél a faktornál egyértelműen azok az értékkörök kerültek be, amelyek motiváló erőként hatnak elsősorban azokra, akik még nem vezetők, de potenciálisan lehetnek azok. Ez a vezetéssel járó attraktív jellegű „kompetenciák”, melyek minden igazi „főnököt” jellemeznek. Ezért gondoltuk találónak a kifejezést, annál is inkább, mert a valódi vezetőket jellemző alázat és felelősség nem szerepel a faktorban. (6. táblázat)

7. táblázat 3. Rotált faktorsúly mátrix

„Kihívás” faktor	
Értékkörök	Faktorsúly
Változatosság	0,778
Szellemi ösztönzés	0,637
Függetlenség	0,521

KMO kritérium: 0.819 = nagyon jó

Forrás: A TÁMOP 4.2.2-B pályázati kutatás adatbázisa

Azt hiszem, hogy ennek a faktornak az elnevezésében valóban csak egy csipetnyi ironia bujkál. Az egyetemisták életkorából és élethelyzetéből adódóan, éppen a fenti értékek azok, amelyeket leginkább keresnek a pályán való munkavégzés során, ami egy-egy professzió „romantikáját” adja. Ezek együtt jelentik a „kihívást”, amit ebben az időszakban fontos motivációként élnek meg. (7. táblázat)

AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEZEGÉSE

A teljes minta szocio-demográfiai jellemzői között találtunk olyan tényezőket, melyek szinte minden felsőoktatási vizsgálatban általános trendként jelenik meg, ilyen volt pl. a nemek arányában a mi mintánkon is megállapítható elnőiesedés. (Fényes 2009.) Érdekes módon jelent meg a kulturális tőke és a társadalmi tőke két fontos „hordozójának” tekintett tényező alakulása a teljes mintán belül. A romániai (erdélyi) almintá hallgatói túlnyomórészt klasszikus gimnáziumokból érkeztek az egyetemre, ezért csak a nyelvvizsgával már rendelkezők aránya volt meglepő, de a tény, hogy itt volt a legtöbb nyelvvizsga, az már nem. Ennek tulajdonképpen az inverze, hogy a zömmel szakközépiskolából és szakmunkásképzőből, sőt egyéb nem klasszikus gimnáziumból érkező ukrainai (kárpataljai) fiatalok között volt a legalacsonyabb ez az arány. A szülők iskolai végzettsége, mint a kulturális tőke egyik összetevője, szintén érdekesen alakult. A magyar (nyíregyházi) almintát alkotók apáinak iskolai végzettsége jellemzően alacsonyabb volt, mint ugyanezen csoportban az anyák végzettsége. Érdekes, hogy a „tükörkép” ebben az esetben is az ukrán (kárpataljai) almintá volt. Ez talán némileg a kulturális eltérésekkel is magyarázható.

A munkával kapcsolatos értékek feltárt struktúrája egyszerre tartalmaz állandó, az életkorra és az élethelyzetre mindenkoron jellemző preferált értékköröket, mint az altruizmus (ez jó hír) és a társas kapcsolatok. Ugyanakkor megjelennek a könyörtelen világunk olyan "kérgesebb" értékei, mint az önérvényesítés és a presztízs, a semleges értékek közé szorítva a változatosságot és (s ez fájó!) a kreativitást.

Az értékkörök struktúráját tekintve csak a romániai (erdélyi) almintában volt némi különbség a magyar és a román mintacsoport között. A skálahasználat jelentett még különbséget az ukrainai (kárpátaljai) almintán belül az ungvári mintacsoport és a többi csoport között.

A faktoranalízissel három faktort sikerült meghatározni. Az általunk meghatározott három faktor beleillik a korábbi vizsgálatok során végzett faktoranalízisek (pl. Benson 1985., Szilágyi 1985., Kiss (1995) eredményeinek sorába, mind a számukat, mind pedig a tartalmukat tekintve.

VÉGEZETŰL

Számomra jó élmény volt ebben a nemzetközi kutatócsoportban dolgozni, ami nagy haszonnal is járt, melynek csak kisebbik hozama a vizsgálat révén nyert eredmények. A legnagyobb nyereség számomra a projekt kapcsán kötött új ismeretségek révén nyert kapcsolatok. Remek kollégákat ismertem meg, az oktató kollégák személyében és ugyancsak nagyszerű partnerekre leltem a pályázatba bevont hallgatók személyében is, egytől egyig. Ez alatt a rövid idő alatt is, már bővült az együttműködések száma és köre, a pályázati projektől függetlenül is. Mindenkinek szeretném megköszönni ezt az élményt, a TÁMOP 4.2.2.-B hallgatói kutatóműhelyeket támogató pályázatnak a lehetőséget, melynek révén ez az egész nemzetközi vizsgálat és kapcsolatrendszer létrejöhett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh László – Fónai Mihály (2003): Tehetséggondozási formák a Debreceni Egyetemen. Magyar Felsőoktatás 13: (4-5-6) 13.-15 o.
- Balogh László (2009): A Debreceni Egyetem Tehetséggondozó Programja 2001-től napjainkig. Educatio 18. évf. 2. sz. 174-187. o.
- Bauer Béla (2002): Az ifjúság viszonya az értékek világához in: Ifjúság2000 Tanulmányok I. (szerk.: Szabó, Bauer, Laki), Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 202- 219 o.
- Benson Katalin (1985): Orvosegyetemi a hallgatók körében végzett vizsgálatainak összehasonlító elemzése FPK. Budapest
- Bourdieu, P. (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. Budapest: Aula Kiadó, 155–176. o.
- Budai István (2010): Húsz év után – önkritikusan...avagy mit tesz a szociálismunkásképzés a szakmai identitás alakításában In.: Esély 2010/4. 51-82 o.
- Csepeli György - Somlai Péter (1980): Egy értékorientációs vizsgálat a felsőoktatási

- intézmények végzős hallgatóinak körében In: Egyetemi és főiskolai hallgatók élet- és munkakörülményei. Az 1973-74. tanévben elsőéves hallgatók körében végzett követéses vizsgálat eredményei. [Szerk.]: Sipos Istvánné. Bp. FPK. 259-314. o.
- Fényes Hajnalka. (2009) : Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis In: Magyar Pedagógia 09. évf. 1. szám 77–101 o.
- Fónai Mihály – Kiss János – Fábián Gergely (1999): Szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme. In: Esély 10. évf. 1. sz. 114 -134. o.
- Fónai Mihály – Zolnai Erika – Kiss János (2005): A hallgatók munkaérték preferenciái. In: Pusztai Gabriella (szerk.): Régió és oktatás európai dimenzióban. Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, 190-205. o.
- Fónai, Mihály – Kiss, János – Márton, Sándor – Zolnai, Erika (2010): Characteristics of the Work Value Choices of the University Students. In: Fedor, A – Semsei, I (eds): Twenty Years of Health Care Education and Social Sciences at the Faculty of Health Medical and Health Science Center University of Debrecen. Nyíregyháza: Faculty of Health Medical and Health Science Center, 38-60. o.
- Fónai Mihály (2010): Hallgatók professzió-képének elemei. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): Új kutatások a neveléstudományokban. Többnyelvűség és multikulturalitás. Budapest: Aula Kiadó 227-246. o.
- Kiss János (1995.): Szociális munkás hallgatók pályaképe kulturaközi összehasonlító vizsgálatokból In: Dienes Erzsébet (szerk.) Munka- és Szervezetpszichológus szakmai napok, Tanulmányok és Műhelybeszámolók Esztergom, Foglalkoztatási Hivatal 125 - 134 o.
- Kiss János (1999): Szociális munkás szakos hallgatók munkaérték preferenciáinak nemzetközi összehasonlítása. In.: Lukácskó Zsolt – Fónai Mihály – Fábián Gergely (szerk.): „Peremvidék” Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyíregyháza, Salgótarján: DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar- Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ 251-277. o.
- Kiss János – Fónai Mihály – Fábián Gergely (2001): Szociális és egészségügyi szakos hallgatók szakmával kapcsolatos tudattartalmának összehasonlító vizsgálata. In: Dienes E – Takács Á (szerk.): XV. Munka-és Szervezetpszichológus szakmai napok Esztergom, Budapest: Országos Munkaügyi Kutató és Módszertani Központ.144-159. o.
- Márton Sándor – Mező Ferenc – Balogh László – Fónai Mihály (2006): A Debreceni Egyetem Tehetség gondozó Programja és beválogatási szempontjai. In: Balogh L – Mező F – Tóth L (szerk.): A Debreceni Egyetem Tehetség gondozó Programjának II. Konferenciája. Tanulmányok. Debrecen: Debreceni Egyetem 7-12. o.
- Nagy Krisztina (2008): Segítő hivatásokat választó hallgatók pályaeorientációja a „Partiumban”. PhD disszertáció. Debrecen: Debreceni Egyetem BTK Humán Tudományok Doktori Iskola kéziratban
- Pusztai Gabriella (2009.): A társadalmi tőke és az iskola. Budapest Új Mandátum, Kiadó
- Rechnitzer János (2009): A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel In: Educatio XVIII. Évf. I.sz. 50-63 o.
- Super, D. E. (1957): The Psychology of Careers. Harper and Brother, New York

- Szilágyi Klára (1985): Felsőoktatási intézmények elsőéves hallgatóinak értékválasztása FPK Tanulmánykötet Budapest.
- Szilágyi Klára (1987): Super-féle munkaérték kérdőív: Szociálpszichológiai módszerek. Munkalélektani Koordinációs Tanács továbbképző előadássorozat 2. kötet Budapest.